

RAZVOJ PREDUZETNIČKIH PROGRAMA ZA STUDENTE KAO INOVATIVNI METOD OBRAZOVANJA

Kristina Đorđić¹, Anja Janković², Slavko Rakić³, Nenad Simeunović⁴

^{1,2,3,4}Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija

¹kristinadjordjic@uns.ac.rs, ²anjajankovic@uns.ac.rs, ³slavkorakic@uns.ac.rs, ⁴nsimeun@uns.ac.rs

Kratak sadržaj: Edukacije, treninzi i usavršavanja u oblasti preduzetništva postaju sve važniji segment obrazovanja. Veštine i znanja za pokretanje biznisa su od velikog značaja za studente koji u toku studija ili po završetku žele da krenu u svet preduzetništva. Cilj ovog istraživanja je da se otkriju nove metode i načini učenja, koji bi zainteresovali studente, podstakli ih i pomogli im pri pokretanju sopstvenog biznisa ili pronalaženju posla nakon završetka studija.

Cljučne reči: preduzetništvo, obrazovanje, studenti, inovacije.

DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP PROGRAMS FOR STUDENTS AS AN INNOVATIVE METHOD OF EDUCATION

Abstract: Educations, trainings in the field of entrepreneurship are becoming an increasingly important segment of education. Business start-up skills are of great importance to students who, during their studies or after graduation, wish to enter the world of entrepreneurship. The aim of this research is to discover new learning methods and ways that would interest students, encourage them and help them start their own businesses or find a job after graduation.

Key Words: entrepreneurship, education, students, innovation.

1. UVOD

Preduzetništvo i pokretanje novih poslovnih poduhvata, predstavlja potencijal ekonomskog razvoja i rasta u savremenom društvu [1]. Hills (1988) ističe da je glavni cilj obrazovanja u oblasti preduzetništva povećati želju za pokretanjem preduzetničke karijere, kao i posedovanje potrebnih veština i znanja za stvaranje i upravljanje preduzećem [2]. Prvi preduzetnički program kreiran je u Aziji (Japanu) krajem tridesetih godina prošlog veka. U Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) je preduzetništvo prepoznato kao disciplina samo 40 godina kasnije, a 1970-ih i 1980-ih na američkim univerzitetima uspostavljeni su brojni programi u ovoj oblasti. Početkom 2000-ih bilo je više od 500 programa u ovoj zemlji. Sličan rast se dogodio i u većini zemalja tokom 1990-ih godina. Danas, u Evropi, Aziji, Americi, brojni univerziteti nude svojim studentima mogućnost da se obrazuju i nauče kako kreirati i pokrenuti sopstveni biznis [2]. U poslednjih 15 godina, privreda je tragala za načinima kako da iskoristi i upotrebi talente mladih za pokretanje novih poslovnih poduhvata, odnosno start-up kompanija [3]. Organizovani su različiti preduzetnički programi, seminari, forumi i konferencije u cilju da se pronađe razlog i trajno rešenje zašto mladi nisu u potpunosti angažovani prilikom uspostavljanja svog budućeg poduhvata [3]. Mnoge zemlje su investirale u razne preduzetničke programe, kako bi uvidele da li studenti mogu da iskoriste neiskorišćene poslovne prilike. Različiti pristupi korišćeni su za podsticanje mladih ka preduzetničkim aktivnostima, kao što su davanje bankarskih kredita, poslovnih olakšica i pristupa finansijama (kapitalu) [3].

Svi ovi pristupi korišćeni su kako bi se testirala preduzetnička spremnost mladih i uticalo na njihove mogućnosti u karijeri [3]. ODI (*Overseas Development Institute*) opisuje preduzetničke aktivnosti mladih kao proces koji uključuje pojedince koji su (ili žele da postanu) samostalni preduzetnici, ili koji su pokrenuli (ili žele da pokrenu) novi poslovni poduhvat u formalnom ili neformalnom sektoru, kako bi ostvarili prihod [3]. Mladi diplomirani studenti su trenutno nada privrede i ekonomije, i ako se oni ne usmeravaju na pravi način, to može rezultirati odlivom mozgova [3]. Da bi fakultet mogao da kreira preduzetničke programe za studente, kako bi privukao mlade ljude i pružio određene nove metode i načine učenja u ovoj oblasti, on prvo mora da razume njihove preduzetničke namere, motivacije i uoči potencijalne barijere sa kojima se studenti susreću [2]. Metoda učenja i obuke studenata koja se najbolje pokazala jeste u vidu organizovanih predavanja i procesa obuke od strane uspešnih preduzetnika, jer razmena znanja i iskustva otvara nove puteve i pruža mnogo novih ideja studentima, kao i saveta kako prevazići izazove [3].

2. PREGLED LITERATURE

Intelektualni kapital i imovina nastali od strane državnih univerziteta, predstavljaju značajan resurs za uvođenje novih, inovativnih proizvoda i usluga u ekonomiju jedne zemlje [4]. Start-up kompanije se definišu kao preduzetničke firme osnovane od strane studenata u toku tri godine nakon diplomiranja, ili tokom studija [5]. Univerziteti mogu studentima koji žele da postanu preduzetnici pružiti i druge prednosti, osim obrazovanja koje dobijaju, a koje je korisno kod osnivanja nove firme [5]. Na osnovu istraživanja, utvrđeno je da studenti MBA-a dobijaju savete od svojih kolega, koji utiču kako na brzinu osnivanja preduzeća nakon diplomiranja, tako i na kvalitet. Fakultetska istraživanja na univerzitetima takođe mogu studentima pružiti potencijalne poslovne ideje, koje mogu da se primene i kasnije, nakon diplomiranja [5]. S obzirom na to da su istraživanja pokazala da studenti koji pokreću svoje preduzeće primenom stečenog obrazovanja imaju veće šanse za opstanak, važno je da fakulteti osiguraju studentima da njihovi počeci budu visokog kvaliteta [5]. Tokom studija, idealno je vreme za studente da pokrenu sopstveni poduhvat iz nekoliko razloga: 1) u tim godinama imaju veću sigurnost od strane porodice, u slučaju neuspeha; 2) imaju idealnu priliku da nauče praktične veštine, koje će im kasnije pomoći u karijeri; 3) mogu iskoristiti znanja i veštine svojih kolega za mnogo manje novca, pre nego što se oni zaposle u nekim većim korporacijama. Čak i u slučaju da posao doživi neuspeh, iz tog iskustva mogu da nauče veliku lekciju i pokrenu novu kompaniju [6]. Preduzetničke aktivnosti za studente uključuju mnoge aktivnosti, kao što su inkubatori, organizovana takmičenja, stipendije, kao i podrška uspešnih preduzetnika u vidu mentorstva [7]. Ono što je takođe imalo snažan uticaj na jačanje preduzetništva i stvaranje start-up preduzeća jeste pojava i porast interneta, kao i digitalizacija u oblasti ekonomije [7]. Mnogi mladi ljudi danas poseduju poslovne ideje, ali samo nekolicina njih ima sposobnosti da ih pretvori u održiva preduzeća [3].

Mladima je u ovakvim poslovnim poduhvatima neophodna motivacija bilo kroz finansiranje ili u vidu podršku od strane države, univerziteta, porodice i prijatelja [3]. Takođe, istraživanja su pokazala da pored genetskog faktora na uspeh u poslovanju pojedinca utiče i okolina, kao i porodica, obrazovanje, iskustvo, životni stil i socijalni status [3]. Obuke i treninzi u oblasti preduzetništva značajno utiču na unapređenje preduzetničke sposobnosti, u pogledu znanja, veština i stavova [3]. Kao najbolji put do uspeha pokazalo se mentorstvo od strane uspešnih preduzetnika, koje je studentima omogućilo razmenu znanja i veština, načina kako prevazići izazove, otvorilo nove puteve i dalo mnoge nove ideje za buduću karijeru [3]. Savremeno obrazovanje o preduzetništvu često se zasniva na timskim izazovima, poput stvaranja novih poduhvata ili rešavanja nekih problema start-up preduzeća, što na kreativan i profesionalan način uključuje i individualne i timске napore studenata [8]–[10], [11]. Prethodna istraživanja su istakla da timsko učenje može biti efikasnije od individualnog učenja zbog okupljanja studenata sa različitim iskustvima, znanjima i ambicijama [11]. Programi u oblasti preduzetništva su se pokazali kao uspešni za promovisanje samog preduzetništva zasnovanog na znanju i poboljšanja stope preživljavanja novih start-up kompanija [1]. Smatra se da 6 faktora utiče na razvoj preduzetništva: ekonomski, psihološki, socijalni, ekološki, demografski, kulturni i drugi kritični faktori [1].

Ponašanje preduzetnika, vrsta, broj i redosled aktivnosti koje oni svakodnevno obavljaju imaju značajan uticaj na sposobnosti preduzetnika početnika da uspešno stvaraju nove poduhvate, pa se tako razlikuju ponašanja preduzetnika koji su uspešno započeli novi poduhvat, od onih koji nisu uspeli [12]. Primenom znanja koja su njihovi osnivači stekli u toku studija, start-up preduzeća doprinose prenošenju znanja sa Univerziteta na tržište [13]. Metode koje se koriste u preduzetničkom obrazovanju jesu: klasično učenje, akcije koje podstiču stvaranje novih poduhvata, simulacije zasnovane na tehnologiji, kursevi koji se zasnivaju na sticanju novih veština, razvoju ideja, sticanju iskustva i mentorstvu od strane uspešnih preduzetnika [14]. Pokazano je da je jedan od ključnih faktora koji određuje nivo interesovanja za preduzetničku karijeru samopouzdanje [15].

3. ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Na osnovu pregleda literature, ustanovljeno je da akademsko preduzetništvo predstavlja veoma bitan deo u obrazovanju studenata koji žele da pokrenu ili su pokrenuli svoj poslovni poduhvat. Ova oblast nije u potpunosti istražena i nisu nađeni konačni rezultati o tome koje su najbolje metode koje bi podstakle studente na akademsko preduzetništvo i olakšale im stvaranje start-up kompanija. Prema tome, kreirana su sledeća istraživačka pitanja:

- 1. Da li preduzetnički programi u obrazovanju podstiču preduzetničke stavove i namere kod studenata?*
- 2. Koji vid motivacije i načini učenja podstiču studente da se opredele za pohađanje preduzetničkih programa?*

4. REZULTATI I DISKUSIJA

Filion tvri da, s obzirom da se budući preduzetnici bave različitim inovativnim aktivnostima, neophodan im je program obrazovanja prilagođen njihovom profesionalnom profilu i aktivnostima koje obavljaju. Preduzetništvo, kao i druge profesije, zahteva ciljano i specifično obrazovanje. Takođe, preduzetničko obrazovanje je važno jer su preduzetničke aktivnosti glavna komponenta ekonomskog rasta, inovacija i zapošljavanja [2]. Istraživanja su pokazala da su dva najčešća pokretača motivacije kod studenata želja za nezavisnošću i želja za izazovom (potreba za postignućem) [16]. U teoriji, osoba preduzima prve korake pokretanja biznisa nakon što proceni rizik i uoči potencijalne mogućnosti, u odnosu na svoje znanje i motivaciju [13]. S obzirom na snažan uticaj Univerzitetskog okruženja na studente, učestalost i prisustvo kurseva i obuka u okviru preduzetničkog obrazovanja u velikoj meri može da utiče na motivaciju i stavove studenata. Veliki broj studenata koji su pohađali preduzetničke kurseve i obuke, imali su uticaj na ostatak studenata, i takođe širili informacije o tome kako Univerzitet podstiče preduzetničko obrazovanje [13]. Prema jednom istraživanju na dva Univerziteta (London i Grenoble), od 250 studenata (124 studenta koja su učestvovala u preduzetničkom programu i 126 koji nisu), dobijeni su rezultati da su se kod studenta koji su pohađali program nakon istog, povećale namere za pokretanjem poslovnog poduhvata, kao i inspiracija i nove ideje za dalju karijeru [17]. Iako znanja i resursi mogu povećati verovatnoću uspeha, ovakvi programi treba da se zasnivaju na inspiraciji mladih, koja zaista menja stavove i namere kod studenata i povećava šanse da oni otpočnu preduzetničku karijeru u nekom trenutku svog života. Stoga, ako je cilj povećati broj preduzetnika u studentskoj populaciji, inspirativni deo programa mora biti kreiran svrsishodno, a predavači i mentori treba da budu obučeni, ne samo da podučavaju i prate nastavni plan programa, već i da iskreno motivišu studente [17]. Pored toga, Univerziteti bi trebalo da angažuju i uspešne preduzetnike kao predavače, kako bi studentima u toku programa pružili kako teorijsko znanje, tako i praktične savete i pokazali kako to izgleda izvan Univerziteta u stvarnim preduzećima i industriji [18]. Ovaj pristup zahteva visok nivo fleksibilnosti predavača, lekcija, ali i samih silabusa nastavnih predmeta. Predmeti treba da su strukturirani na način da podržavaju nove i jedinstvene ideje, čime se studentima omogućava da uče na jedan efektivniji i uzbudljiviji način [19].

5. ZAKLJUČAK

U ovom radu prikazan je razvoj akademskog preduzetništva kroz istoriju, njegov značaj, primena i rasprostranjenost. Budući da univerziteti predstavljaju centar inovacija u većini modernih društava, prirodno je da upravo iz tih okvira dolazi i najveći broj preduzetničkih ideja i tržišnih inovacija. Imajući u vidu sva navedena istraživanja na temu akademskog preduzetništva, obrađena kroz ovaj rad, možemo zaključiti da preduzetnički programi imaju izuzetno veliku ulogu kada je usmeravanje studenata ka inovativnim delatnostima i preduzetništvu u pitanju. Međutim, kako postoji mnoštvo uglova iz kojih se ovakvim programima može pristupiti, kada je u pitanju organizacija i sprovođenje istih, nastavničkom kadru ostaje težak zadatak pri opredeljenju za neku od mogućnosti. Konferencije, paneli, studentske organizacije i razni projekti sa ciljem povezivanja univerziteta i privrede, samo su neke od mogućnosti. Iako je motivacija izuzetno bitan inicijalni faktor za mladu osobu, veoma često to nije dovoljno, te se s toga preduzetnički programi ne mogu zasnivati isključivo na motivaciji. Konkretni saveti, potkrepljeni iskustvom osobe koja ih pruža, na temu pokretanja, upravljanja i skaliranja poslovnog poduhvata, moraju biti dostupni mladim osobama kojima je iskustvo najveći nedostatak. Zatim, pravni saveti za rešavanje problema koji studente vrlo lako mogu odvratiti od želje da svoje kreativne ideje pretoče u realnost. I naravno, verovatno na vrhu prioriteta nalaze se finansijske olakšice koje moraju biti uokvirene od strane sistema kako bi mladi ljudi imali veće šanse za realizaciju svojih ideja. Sve ove aspekte neophodno je uzeti u obzir kako bismo postigli što efektivnije preduzetničko obrazovanje studenata, a samim tim i što veći broj mladih preduzetnika od kojih se očekuje da pruže promene koje su društvu potrebne.

6. LITERATURA

- [1] Y. Stamboulis and A. Barlas, "Entrepreneurship education impact on student attitudes," Int. J. Manag. Educ., vol. 12, no. 3, pp. 365–373, 2014.
- [2] O. Giacomini, F. Janssen, M. Pruett, R. S. Shinnar, F. Llopis, and B. Toney, "Entrepreneurial intentions, motivations and barriers: Differences among American, Asian and European students," Int. Entrep. Manag. J., vol. 7, no. 2, pp. 219–238, 2011.
- [3] S. A. Olugbola, "Exploring entrepreneurial readiness of youth and startup success components: Entrepreneurship training as a moderator," J. Innov. Knowl., vol. 2, no. 3, pp. 155–171, 2017.
- [4] P. H. Phan and D. S. Siegel, *The effectiveness of university technology transfer*, vol. 2, no. 2. 2006.
- [5] T. Åstebro, N. Bazzazian, and S. Braguinsky, "Startups by recent university graduates and their faculty: Implications for university entrepreneurship policy," Res. Policy, vol. 41, no. 4, pp. 663–677, 2012.

- [6] L. Kakalejčik and D. Palová, "Enhancement of students' skills via project-based learning," 2019 42nd Int. Conv. Inf. Commun. Technol. Electron. Microelectron. MIPRO 2019 - Proc., pp. 661–666, 2019.
- [7] M. Wright, D. S. Siegel, and P. Mustar, "An emerging ecosystem for student start-ups," J. Technol. Transf., vol. 42, no. 4, pp. 909–922, 2017.
- [8] S. Rakic, M. Pavlovic, B. Markoski, and A. Kostic-Zobenica, "Student performance analysis using SNA method," in International Conference Life Cycle Engineering and Management - ICDQM, 2018, pp. 158–169.
- [9] S. Rakic, S. Softic, M. Vilkas, B. Lalic, and U. Marjanovic, "Key indicators for student performance at the e-learning platform: An SNA approach," in 16th IEEE International Conference on Emerging eLearning Technologies and Applications, 2018.
- [10] S. Nikolić S. S. Rakić, Đ. Čelić, "Primena tehnika digitalnog marketinga na primeru 'Poslovnog inkubatora' iz Novog Sada," in Internacionalni naučni skup Strategijski menadžment i sistemi podrške odlučivanju u stratejskom menadžment, 2017, pp. 223–228.
- [11] R. Harms, "Self-regulated learning, team learning and project performance in entrepreneurship education: Learning in a lean startup environment," Technol. Forecast. Soc. Change, vol. 100, pp. 21–28, 2015.
- [12] W. Gartner, N. M. Carter, W. B. Gartner, and P. D. Reynolds, "Exploring Start-up Event Sequences," Entrep. as Organ., pp. 157–172, 2016.
- [13] H. Bergmann, C. Hundt, and R. Sternberg, "What makes student entrepreneurs? On the relevance (and irrelevance) of the university and the regional context for student start-ups," Small Bus. Econ., vol. 47, no. 1, pp. 53–76, 2016.
- [14] L. Pittaway and J. Cope, "Entrepreneurship education: A systematic review of the evidence," Int. Small Bus. J., vol. 25, no. 5, pp. 479–510, 2007.
- [15] F. Wilson, J. Kickul, and D. Marlino, "Gender, Entrepreneurial Self-efficacy, and Entrepreneurial Career Intentions," Entrep. Theory Pract., no. May, pp. 387–407, 2007.
- [16] J. Kirkwood, "Motivational factors in a push-pull theory of entrepreneurship," Gend. Manag., vol. 24, no. 5, pp. 346–364, 2009.
- [17] V. Souitaris, S. Zerbinati, and A. Al-Laham, "Do entrepreneurship programmes raise entrepreneurial intention of science and engineering students? The effect of learning, inspiration and resources," J. Bus. Ventur., vol. 22, no. 4, pp. 566–591, 2007.
- [18] M. Wright, E. Piva, S. Mosey, and A. Lockett, "Academic entrepreneurship and business schools," J. Technol. Transf., vol. 34, no. 6, pp. 560–587, 2009.
- [19] I. As, S. Courses, and A. T. Modern, "INOVACIJE KAO PREDMET IZUČAVANJA NA SAVREMENIM UNIVERZITETIMA," pp. 1–4, 2019.